

Kokemuksellisuus Friedrich Nietzschen filosofiassa

Henna Seinälä

henna.seinala@jyu.fi

Jyväskylän yliopisto

Historia, ikuinen paluu, kasvatust ja kokemuksellisuus Nietzscheillä

- ” Nietzsche'n käsitykset historiasta ja kasvatuksesta sekä ikuisesta paluusta liittyvät olennaisesti yhteen.
- ” Lisäksi ne ovat yhteydessä kokemuksellisuuteen.
- ” Historia- ja aikakäsitys sekä ikuisen paluun ajatus liittyvät olennaisesti yhteen.
- ” Niiden myötä avautuu myös Nietzsche'n kasvatustilosofia.
- ” Nietzsche'n kasvatustilosofian yhtenä keskeisenä sanomana on, miten tulla omaksi itsekseen.
- ” Ikuisen paluun ajatus ja itseksi tulemisen ajatus liittyvät Nietzscheillä läheisesti yhteen.
- ” Ikuinen paluu on Nietzsche'n vaikeimpana pidetty ja hänen itsensä mielestä hänen tärkein ajatuksensa.

Ikuinen paluu

- “ Nietzsche piti ikuista paluuta tärkeimpänä ajatuksenaan ja hän kuvaa kirjoituksissaan sitä hetkeä, jolloin sai kyseisen ajatuksen.
- “ Ajatus ja etenkin sen kokemisen hetki vaikuttivat häneen suuresti.
- “ Ensimmäinen varsinainen ikuisen paluun määritelmä *Iloisessa tieteessä* (1882), § 341.
 - . Myös aiempia viitteitä nähtävissä esim. *Historian hyödyistä ja haitasta teoksessa* (1874)

Nietzschen kehityskaudet

” Varhaistuotanto (1872—1876):

- . Mm. *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle* -teos
- . Nietzsche keskittyi historiallisuuteen, kritisoi aikansa ns. huipputiedettä eli historiatiedettä ja historiantutkimusta ja –koulutusta.
- . Nietzsche oli itsekin koulutukseltaan filologi ja perillä aikansa historiantutkimuksen kehityksestä.
- . Kritisoi historiantutkimusta mm. siitä, että se ei palvele elämää, vaan on tiedettä tieteen vuoksi/historiaa historian vuoksi.
- . Eli se ei vastaa kysymykseen siitä, mikä on historian merkitys ihmiselämälle.

Nietzschen kehityskaudet

- ” Keski- (1878—1882) ja myöhäis- tai ns. kypsä tuotanto (1883—1889):
- ” Keskivaiheella mm. teos *Iloinen tiede* (1882).
- ” Myöhäiskaudella, teoksessa *Moraalin alkuperästä* (1887) Nietzsche kehittää ns. genealogisen metodin.
- ” Genealogisen metodin avulla hän tutkii, miten esim. moraalit on muodostunut ja kehittyneet kulttuurisesti ja historiallisesti.
- ” Myöhäistuotanto: Kiinnostus historiaa kohtaan siirtyy enemmän yksilölliseen kokemukseen, miten yksilö kokee ajan -> ikuinen paluu.
- ” Ikuisen paluun ajatuksen avulla ihminen voi käydä läpi omaa elämänsä historiaansa, uudelleenarvioida elämäänsä ja kokea sen uudella tavalla.

Ikuinen paluu: Iloinen tiede § 341

- “ Suurin paino – Mitä, jos jonakin päivänä tai yönä joku demoni hiipisi jäljessäsi yksinäisimpään yksinäisyyteesi ja sanoisi sinulle: ”Tämä elämä, sellaisena kuin sinä nyt elät ja olet elänyt, sinun täytyy elää vielä kerta ja vielä lukemattomia kertoja; eikä siinä ole oleva mitään uutta, vaan jokaisen tuskan ja jokaisen ilon ja jokaisen ajatuksen ja huokauksen ja sen sanomattoman pienen ja suuren, mitä elämääsi kuuluu, täytyy tulla sinulle takaisin, ja kaikki samassa järjestyksessä – niin myös tämän hämähäkin ja tuon puiden välistä kuumottavan kuunvalon, ja samaten tämän silmänräpäyksen ja minun itseni. Olemassaolon ikuinen hiekkakello kääntyy yhä uudestaan – ja sinä sen kanssa, sinä tomun hiukkanen!” – Etkö heittäytyisi maahan ja kiristäisi hampaitasi ja kiroaisi demonia, joka puhuu sillä tavalla? Vai oletko elänyt kerran valtavan silmänräpäyksen, jolloin vastasit hänelle: ”sinä olet jumala, enkä minä ole koskaan kuullut mitään jumalallisempaa!” Jos tuo ajatus ottaisi sinut valtoihinsa, se muuttaisi sinut toisenlaiseksi ja voisi murskata sinut; aina kaikkialla eteesi nouseva kysymys ”tahdotko tämän vielä kerran ja vielä lukemattomia kertoja?” lepäisi toimintasi yllä kaikkein suurimpana painona! Tai miten sinun täytyisikään suostua itseesi ja elämään, jotta et enää kaipaisi mitään muuta kuin tätä viimeistä ikuista vahvistusta ja sinetöimistä? – (Iloinen tiede § 341, 187–188, ks. myös Zarathustra, Näystä ja arvoituksesta sekä Toipuva.)

Ikuinen paluu ja kokemus

- ” Ks. esim. *Ecce homo*, Miksi kirjoitan niin hyviä kirjoja, Iloinen tiede (s. 91):
”Kiitollisuutta ihmeellisintä **kokemaani** tammikuuta kohtaan ilmentävä runo – koko kirja [Iloinen tiede] on tuon kuun lahjaa – paljastaa kyllin, mistä syvyyksistä nousseena ”tiede” on tässä tullut iloiseksi: [...].”
- . Sitaatti jatkuu runolla, joka on Iloisen tieteen neljännen kirjan mottona otsikolla ”Sanctus Januarius”.
 - . Mihin Nietzsche viittaa tässä kokemus-sanalla?
 - . *Iloisen tieteen* neljännen kirjan lopussa (*Iloinen tiede*, § 341 ->) siintävät Nietzschen mukaan *Näin puhui Zarathustra* –teoksen (1883) alkusanat
” Nietzsche siis viittaa ikuisen paluun ajatukseen
 - . Nietzsche viittaa myös kolmannen kirjan lopun ”graniittisiin lauseisiin”, ”joissa muotoutuu ensimmäistä kertaa kohtalo *ikuisiksi ajoiksi* [...]”. (*Ecce homo*, s. 91.)
 - ” *Iloinen tiede*, § 270: ”Mitä sanoo omatuntosi? – ’Sinun pitää tulla siksi, joka olet.’”
 - ” *Iloisen tieteen* neljäs kirja puolestaan alkaa julistuksella amor fatista eli kohtalon rakastamisesta: ”Amor fati: se olkoon tästedes rakkauteni!” (*Iloinen tiede*, § 276.)
 - ” Amor fati eli kohtalonrakkaus keskeinen käsite ikuisen paluun ja itseksi tulemisen ajatusten yhteydessä: on hyväksyttävä menneisyytensä, jopa rakastettava sitä

Näin puhui Zarathustra/Ecce homo

- “ Nietzsche kertoo Zarathustran tarinan *Ecce homo* -teoksessa” Teoksen [*Näin puhui Zarathustra*] perustava ajatus, ikuisen paluun ajatus, korkein myöntämisen muotoilu, joka ylipäänsä voidaan saavuttaa – ajoittuu vuoden 1881 elokuulle: se on luonnosteltu paperilehdelle allekirjoituksella ’6000 jalkaa ihmisen ja ajan tuolla puolen’. Tuona päivänä olin kävelyllä Silvaplana-järven rantametsissä; pysähdyin valtavan pyramidinmuotoisen kallion luo lähellä Surleita. Siellä sain tuon ajatuksen. – Kun lasken tuosta päivästä pari kuukautta taaksepäin, löydän enteen: yhtäkkisen ja mitä syvällisimmin ratkaisevan makuni muutoksen, ennen kaikkea musiikin suhteen.” (*Ecce homo*, *Näin puhui Zarathustra*, 1, s. 92.)
- “ Nietzsche kuvaa elävästi kokemustaan siitä, miten sai ikuisen paluun ajatuksen!

Näin puhui Zarathustra/Ecce homo

- “ Teksti jatkuu kertomuksella siitä, miten hän oli raskaana 18 kuukautta ja synnytti helmikuussa 1883: teoksensa *Näin puhui Zarathustra*
- “ *Iloinen tiede* tarjoaa *Zarathustran* itsensä alun ja neljännen kirjan viimeistä edellisessä katkelmassa (eli § 341) se kertoo *Zarathustran* perusajatuksen: ikuisen paluun ajatuksen.
- “ Kertomus jatkuu sillä, miten *Zarathustra* syntyi lähellä Genovaa seuraavana talvena (1883), joka oli kylmä ja ylen sateinen ja hänen terveytensä ei ollut paras mahdollinen.
 - . Miksi Nietzsche kertoo näin tarkasti kokemuksistaan (ja terveydentilastaan) siitä, miten hänen kirjansa ovat syntyneet?

Näin puhui Zarathustra/Ecce homo

” ”Kun tohtori Heinrich von Stein kerran pahoitteli, ettei ymmärrä Zarathustrasta sanaakaan, sanoin hänelle asian olevan järjestyksessä: kuuden lauseen ymmärtäminen tuosta kirjasta – toisin sanoen se, että on *kokenut* ne – nostaa korkeammalle tasolle kuolevaisten joukossa kuin 'modernit' ihmiset voivat koskaan yltää.” (*Ecce homo*, Miksi kirjoitan niin hyviä kirjoja, s. 60.)

Näin puhui Zarathustra/Ecce homo

- ” Loppujen lopuksi kukaan ei voi kuulla mistään asiasta, kirjat mukaan luettuina, enemmän kuin jo tietää. Mihin jollakulla ei kokemuksien pohjalta ole pääsyä, sille hänellä ei ole korvia. Ajatellaanpa nyt äärimmäistä tapausta, että jokin kirja kertoo ainoastaan sellaisista koetuista asioista, joiden mahdollisuus on kokonaan tavallisen tai poikkeuksellisenkin kokemuksen tavoittamattomissa; että kyseessä on ensimmäinen kieli uudenlaisten kokemusten joukolle. Silloin yksinkertaisesti ei kuulla yhtään mitään, vaan koetaan se akustinen harha, että mistä ei kuulla mitään, *siellä ei myöskään ole mitään...* Tämä on loppujen lopuksi minun keskimääräinen kokemukseni, ja, jos niin halutaan, kokemukseni *ainutlaatuisuus*. (*Ecce homo*, Miksi kirjoitan niin hyviä kirjoja, s. 61.)

Ikuisen paluun erilaiset tulkinnat

- ” Kosmologinen tulkinta
- ” Eettinen tulkinta
- ” Tulkinta kategorisena imperatiivina
- ” Uusi käsitys ajasta
- ” Psykologinen ja kokemuksellinen tulkinta

Kosmologinen tulkinta

- “ **Kosmologinen tulkinta** eli ikuinen paluu teoriana maailmankaikkeuden rakenteesta
 - . Syklinen aikakäsitys
 - . Palaako esim. Nietzsche ihailema antiikin Kreikan aika?
- “ Nietzsche yritti todistaa ”tieteellisesti” muistiinpanoissaan, mutta ei koskaan julkaissut näitä todistuksiaan itse vaan päätyi ilmeisesti hylkäämään ne ja siten koko kosmologisen tulkinnan/version
- “ Nietzsche hylkää kosmologisen version ”kääpiön” versiona ikuisesta paluusta (Z III, Näystä ja arvoituksesta § 1-2, 213–219)
 - . Hylkää myös Zarathustran eläinten ”kevyen” version siitä (Z III, Toipuva § 2, 305–306)

Eettinen tulkinta

” Eettinen tulkinta

- . Oliko Nietzsche moraalifilosofi vai ei?

” Ikuinen paluu kategorisena imperatiivina

- . Ikuisen paluun eettinen, tulevaisuuteen suuntautuva periaate: toimi niin kuin jokainen tekosi toistuisi ikuisesti uudestaan ja uudestaan ja niin, että voit toivoa sen tekevän niin.
 - ” Tämä muistuttaa Kantin kategorista imperatiivia
 - ” Onko sellaista mahdollista tehdä Nietzschen filosofiassa?
- . Ikuisen paluun menneisyyteen suuntautuva periaate

Uusi aikakäsitys

” Uusi käsitys ajasta?

- . Perinteinen aikakäsitys lineaarinen
- . Ikuisen paluun aikakäsitys yrittää tuoda uuden näkökulman
 - ” Joka ei kuitenkaan täysin palaudu sykliseen (ja siten kosmologiseen) aikakäsitykseen
 - ” Vaan kyse on pikemminkin käsityksestä jossa kaikki ajan hetket ovat ikään kuin läsnä yhtä aikaa (vrt. Heideggerin ajattelu)

Psykologinen ja kokemuksellinen tulkinta

- ” Ikuisen paluun ajatuksen merkitys on sen **psykologisessa ja kokemuksellisessa** merkityksessä ihmiselle (esim. Nehamas, 1980)
 - . Ikuisen paluun kosmologiseen puoleen ei välttämättä tarvitse sitoutua
 - . Kyse on **hypoteettisesta kysymyksestä**
- ” Ikuisen paluun merkitys on siis sen psykologisessa ja kokemuksellisessa puolessa
 - . Keskeisiä termejä: kokemus/kokemuksellisuus, hetki/hetkellisyys, silmänräpäys, päätös, valinta (ks. *Zarathustra*: kääpiön ja eläinten versiot ikuisesta paluusta)

Ikuinen paluu

Ikuisen paluun keskeinen ajatus on se, että sanotaan elämälle ja menneisyydelle kyllä eli myönnetään eli affirmoidaan mennyt:

- . Sanotaan kyllä omalle elämälle ja menneisyydelle riippumatta siitä millainen se on ollut.
- . Menneisyyden tapahtumille sanotaan niin radikaalisti kyllä, että ollaan valmiita hyväksymään, että samat tapahtumat tapahtuisivat aina täsmälleen samalla tavalla, mikäli tarjoutuisi mahdollisuus elää elämä uudelleen.

Ikuinen paluu ja kokemus

- ” Tulkintani mukaan ikuisen paluun ajatus on ei ole kosmologinen ajatus siitä, että kaikki todella palaa uudestaan ja uudestaan samanlaisena, vaikka syklinen aikakäsitys vaikuttikin Nietzscheen ajatteluun.
- ” Sen sijaan ikuisen paluun ajatus näyttäytyi Nietzscheelle itselleen nimenomaan (hypoteettisena) kokemuksena.
- ” Hän kirjoitti siitä kokemuksesta, jonka yhteydessä sai ajatuksen ikuisesta paluusta.
- ” Tulkintani mukaan ikuisen paluun ajatus on tapa käsittää – tai kokea – aika ja oma historiallisuutensa uudella tavalla.
- ” Se on Nietzscheen metodi itseksi tulemiseen – se on itsensä ylittämiseen (yli-ihminen) ja itsekasvuun tähtäävä metodi!

Ikuinen paluu ja kokemus

- ” Ikuisen paluun ajatus nimittäin vaatii henkilökohtaista sitoutumista ja voisi sanoa, että jopa eräänlaista kokemusta siitä.
- ” Ikuisessa paluussa on siis kyse ajatuskokeesta: Mitä jos kaikki palaisi tismalleen samanlaisena?
- ” Kyse on siitä, miten yksilö vastaa tähän kysymykseen.
- ” Se on hyvin henkilökohtainen ja siten omaan elämänhistoriaan ja nimenomaan kokemuksellisuuteen sidottu kysymys.
- ” Voisikin kysyä, että voiko ikuisen paluun ajatusta edes ymmärtää, jos sitä ei nimenomaan jotenkin koe henkilökohtaisesti, vaikkakin hypoteettisessa mielessä.

Kokemuksellisuuden merkitys

- ” Nietzsche ikuisen paluun ajatuksen voisikin kytkeä laajemminkin siihen, että miten teoreettisia ajatuksia voi ehkä ymmärtää vain/tai paremmin kokemuksellisuuden, kokemuksellisen käsittämisen kautta.
- ” Jos itsellä on henkilökohtainen kokemus jostakin, niin sitten asian myös ymmärtää paremmin.
- ” Usein – ellei aina – myös tieteessä tutkitaan nimenomaan itselle henkilökohtaisesti tärkeitä asioita, joista on jokin/jotakin kokemusta.
- ” Kasvatusfilosofisesti ajatellen ikuisen paluun ajatuksen voisi siis nimenomaan kytkeä yhteen kokemuksen/kokemuksellisuuden ja kokemuksellisen oppimisen kanssa.